ЗМІСТ

Кримінальна відповідальність за порушення правил поводження з мікробіологічним або іншими біологічними агентами чи токсинами в Україні в умовах воєнного стану

Подивитись анотацію та купити на **jurkniga.ua**

Анотація

Монографія є комплексним науковим дослідженням теоретичних положень, спрямованих на визначення змісту об’єктивних і суб’єктивних ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 326 КК України, та формулювання пропозицій щодо вдосконалення кримінально-правової заборони порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами.

Для науковців, здобувачів вищої освіти юридичних, природничих і медичних спеціальностей закладів вищої освіти та працівників зазначених галузей національного господарства країни.

І. М. Салагор

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ПОВОДЖЕННЯ З МІКРОБІОЛОГІЧНИМИ АБО ІНШИМИ БІОЛОГІЧНИМИ АГЕНТАМИ ЧИ ТОКСИНАМИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Монографія

ЮРІНКОМ ІНТЕР
Київ – 2026

УДК 343.22:[504.5:578/579]](477)”364”(02)
С16

Рекомендовано до друку
Вченою радою Бердянського державного педагогічного університету
(протокол № 4 від 1 жовтня 2026 року)

Рецензенти:

Каменський Д. В.,
доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри правознавства
Бердянського державного педагогічного університету;

Скулиш Є. Д.,
доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України,
керівник Наукового центру національної безпеки і права
Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»;

Загиней-Заболотенко З. А.,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач відділу проблем кримінальної юстиції та кримінології,
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України.

Салагор І. М.

С16 Кримінальна відповідальність за порушення правил поводження з мікробіологічним або іншими біологічними агентами чи токсинами в Україні в умовах воєнного стану : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2026. 288 с.

ISBN 978-617-8799-15-1

Монографія є комплексним науковим дослідженням теоретичних положень, спрямованих на визначення змісту об’єктивних і суб’єктивних ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 326 КК України, та формулювання пропозицій щодо вдосконалення кримінально-правової заборони порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами.

Для науковців, здобувачів вищої освіти юридичних, природничих і медичних спеціальностей закладів вищої освіти та працівників зазначених галузей національного господарства країни.

УДК 343.22:[504.5:578/579]](477)”364”(02)

Видавництво «Юрінком Інтер» прагне сталого майбутнього для нашого бізнесу, наших читачів і нашої планети. Ця книга виготовлена з паперу, сертифікованого Forest Stewardship Council®

ISBN 978-617-8799-15-1

© Салагор І. М., 2026
© Юрінком Інтер, 2026

ПОДЯКА

Автор висловлює щиру вдячність
керівнику дисертаційного дослідження,
Провідному науковому співробітнику
Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем
боротьби з організованою злочинністю
при РНБО України, кандидату юридичних наук,
старшому науковому досліднику

ШАМСУТДІНОВУ Олександру Володимировичу

за надану наукову та методичну допомогу
при підготовці дисертаційного дослідження
та монографії
«Кримінально-правова характеристика порушення
правил поводження з мікробіологічним
або іншими біологічними агентами чи токсинами».

Зміст

ВСТУП. 7

РОЗДІЛ 1
Теоретико-правові засади дослідження кримінального законодавства про відповідальність за порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами

1.1. Стан наукової розробленості та методологія дослідження проблем кримінально-правової заборони порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами. 13

1.1. Суспільна небезпечність порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами 30

1.3. Кримінально-правова характеристика порушення правил поводження з небезпечними біологічними агентами за законодавством деяких зарубіжних держав: компаративне дослідження 44

Висновки до розділу 1 68

РОЗДІЛ 2
Кримінально-правовий аналіз складу порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами

2.1. Об'єктивні ознаки складу порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами 75

2.2. Суб'єктивні ознаки складу порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами 150

2.3. Кримінальна відповідальність за порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами (стаття 326 КК) 185

Висновки до розділу 2 192

РОЗДІЛ 3
Порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами як готування до іншого кримінального правопорушення або замаху на нього і розмежування із суміжними складами кримінальних правопорушень та перспективи вдосконалення відповідної кримінально-правової норми

3.1. Порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами як готування до іншого кримінального правопорушення або замаху на нього 201

3.2. Розмежування порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами із суміжними складами кримінальних правопорушень. 208

3.3. Шляхи вдосконалення законодавства про кримінальну відповідальність за порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами. . . . 222

Висновки до розділу 3 235

ВИСНОВКИ 239

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ. 246

ДОДАТКИ. 273

Вступ

Сучасна юридична наука України вирішує найскладніші концептуальні проблеми, пов'язані зі створенням національної правової системи та системи права, реформування базових галузей національного законодавства та створення нових напрямків юридичної науки. У цьому контексті слід розглядати і процеси, що відбуваються у кримінальному праві. Зокрема, це стосується перегляду законодавства про кримінальну відповідальність, яке, з огляду на складність та мінливість сучасних суспільних відносин, не повною мірою відповідає реаліям життя Української держави. Адже норми, що встановлюють кримінальні заборони, як і будь-які інші правові норми, потребують постійної корекції залежно від того, які саме ставляться завдання, які суспільні відносини, блага, життєво важливі інтереси охороняються в даний період розвитку нашої держави.

З кожним роком на глобальному рівні біосфера зазнає незворотних змін, обумовлених антропогенним впливом, внаслідок чого зростають загрози біологічного походження, що становлять реальну небезпеку для існування живих організмів біосфери взагалі і людини зокрема. Йдеться про найсучасніші досягнення у галузі біотехнології і мікробіології, які можуть бути використані для створення і цілеспрямованого застосування біологічної зброї, а також стати причиною біологічної катастрофи внаслідок неконтрольованого поширення продуктів таких технологій.

З урахуванням цього на перший план висувається проблема повноцінного функціонування людини як біологічної істоти, забезпечення цілісності людського геному. Тобто йдеться про загрози генних мутацій, пандемій, функціональних розладів, передчасної смерті як результатів впливу небезпечних біологічних агентів.

Остання пандемія COVID-19 змусила світове співтовариство загалом та Україну зокрема звернути особливу увагу на проблему забезпечення біологічної безпеки. «У XXI ст. перед людством постала проблема контролю за лабораторіями, де проводяться

бактеріологічні, вірусологічні чи інші види досліджень та накопичення і зберігання біологічного матеріалу, оскільки вони можуть бути невеликими й офіційно декларувати інший напрям досліджень, як у випадку із лабораторією у м. Ухань в Китаї» [57].

На разі в Україні відсутня система біологічної безпеки та біологічного захисту для протидії загрозам біологічного характеру національній безпеці України.

Як зазначають Величко М. В. та Радченко В. Г в моногафії «Біологічна безпека України» (2016): «Біологічна безпека і біологічний захист є пов'язаними, але не ідентичними концепціями. Програми біологічної безпеки знижують або усувають дію на людину та довкілля потенційно шкідливих біологічних збудників. Завдання біологічного захисту полягає в запобіганні втраті, розкраданню або нецільовому використанню мікроорганізмів, біологічних матеріалів і витоку інформації з обмеженим доступом про дослідження. В деяких випадках практика біологічного захисту може входити в протиріччя із практичним здійсненням біологічної безпеки, вимагаючи від керівництва і персоналу зміни стратегії, щоб включити обидва набори завдань.

Наприклад, дві програми можуть увійти в протиріччя в питаннях установки попереджувальних знаків небезпеки. Стандартна практика біологічної безпеки вимагає, щоб знак був встановлений на дверях із боку входу в лабораторію, щоб попередити людей про небезпеку та про шкідливість, яка може бути завдана їм у разі перебування в лабораторії. Знак біологічної небезпеки та потенційної шкідливості встановлюється на внутрішньому боці дверей лабораторії і містить назву збудника, конкретну шкоду, пов'язану з використанням збудника або при роботі з ним, і дані для зв'язку з дослідником. Такий підхід може суперечити завданням захисту» [13].

Окрім того, біологічні загрози суттєво зростають в умовах військово-політичного протистояння держав, чиї геополітичні амбіції виходять далеко за межі їх власних територій. Так, від початку російсько-української війни на тимчасово окупованій території опинилися зокрема 17 % вітчизняних лабораторій мікробіологічного профілю, що проводили роботи із збудника-

ми інфекційних захворювань, включно із Українською протичумною станцією МОЗ України (м. Сімферополь), де зберігалася колекція штамів збудників холери [24, с. 5]. Відтак контроль за обігом значної частини патогенів на території України, зокрема окупованої її частини та районах ведення активних бойових дій, втрачено.

За таких складних умов сьогодення назріла потреба комплексно дослідити норму, яка встановлює кримінально-правову заборону порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами. Зазначена норма є бланкетною, тож її ефективність напряму залежить від наявності (чи відсутності), повноти (чи фрагментарності), досконалості (чи колізійності) підзаконних нормативно-правових актів, які регламентують порядок поводження з такими агентами. Крім того, до сьогодні кримінально-правова характеристика кримінальному правопорушенню, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 326 КК України, на монографічному рівні не надавалась, комплексний аналіз складу порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами в Україні не проводився.

Зазначене й обумовило вибір теми монографічного дослідження.

Окремі питання кримінально-правової характеристики кримінальних правопорушень проти здоров'я населення, зокрема й порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами, були предметом дослідження у роботах Ю. В. Бауліна, В. М. Бесчастного, І. А. Вартилецької, Ю. О. Данилевської, О. М. Джужи, О. О. Дудорова, О. О. Житного, Д. В. Каменського, М. Й. Коржанського, В. М. Куца, М. І. Мельника, О. М. Миколенко, В. О. Навроцького, Т. Б. Ніколаєнко, О. І. Плужнік, В. О. Сич, О. С. Стеблинської, В. П. Тихого, М. І. Хавронюка та багатьох інших вітчизняних вчених-правників. Однак згадані науковці розглядали кримінально-правову норму, передбачену ст. 326 КК України, здебільшого на рівні науково-практичних коментарів до Кримінального кодексу України, в навчальній літературі, а також у деяких публікаціях у періодичних наукових виданнях

при кримінально-правовій характеристиці інших злочинів проти здоров'я населення. Більш предметно досліджували цю проблематику О. Ф. Бантишев, Л. П. Брич, О. П. Горох, О. П. Литвин, В. К. Матвійчук, А. А. Музика, Ю. А. Турлова, Є. В. Фесенко, І. О. Харь, О. В. Шамсутдінов та деякі інші. Праці зазначених науковців склали науково-теоретичну основу монографії.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ПОВОДЖЕННЯ З МІКРОБІОЛОГІЧНИМИ АБО ІНШИМИ БІОЛОГІЧНИМИ АГЕНТАМИ ЧИ ТОКСИНАМИ

1.1. Стан наукової розробленості та методологія дослідження проблем кримінально-правової заборони порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами

1.1.1. За результатами вивчення **кримінально-правової літератури** з даного питання, можна дійти висновку, що склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 326 КК України, зазвичай розглядався на рівні науково-практичних коментарів до відповідної статті Кримінального кодексу України або при кримінально-правовій характеристиці інших кримінальних правопорушень проти здоров'я населення в підручниках з Особливої частини Кримінального права України. Зокрема, на зазначеному рівні тлумачили відповідну кримінально-правову норму такі вчені-криміналісти, як Ю. В. Баулін, В. М. Бесчастний, І. А. Вартилецька, Ю. О. Данилевська, О. М. Джужа, О. О. Дудоров, О. О. Житний, Д. В. Каменський, М. Й. Коржанський, В. М. Куц, М. І. Мельник, А. М. Миколенко, В.О. Навроцький, Т. Б. Ніколаєнко, О. І. Плужнік, В. О. Сич, О. С. Стеблинська, В. П. Тихий, М. І. Хавронюк та інші.

На жаль, у нашій державі не так багато науковців, які більш предметно досліджували цю проблематику. Серед таких можна назвати О. Ф. Бантишева, Л. П. Брич, О. П. Гороха, О. П. Литвина, В. К. Матвійчука, А. А. Музику, Ю. А. Турлову, Є. В. Фесенка, І. О. Харь, О. В. Шамсутдінова та деяких інших.

Так, першими в Україні роботами монографічного рівня, в яких комплексно досліджено систему кримінальних правопорушень проти здоров'я населення, зокрема склад злочину, передбачений ст. 326 КК України, можна вважати докторську дисертацію Є. В. Фесенка «Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони» (2004) [263] та однойменну монографію цього ж автора (2004) [264]. У вказаних роботах вперше після прийняття КК 2001 р. докладно проаналізовано кожний конкретний склад кримінальних правопорушень, передбачених статтями розділу XIII Особливої частини КК України, з'ясовано їх зміст. Усі протиправні діяння, які об'єднує вказаний розділ, науковцем згруповано у три групи кримінальних діянь, при цьому в основу такої класифікації покладено

видові об'єкти, відповідні трьом групам заходів, спрямованих на охорону здоров'я населення. Досліджуваний склад кримінального правопорушення (поряд із такими, що передбачені статтями 321, 322, 323, 324, 327 КК України) Є. В. Фесенко віднесено до групи кримінальних правопорушень, що посягають на здоров'я населення та систему заходів, спрямованих на недопущення виникнення і розповсюдження серед населення захворювань, викликаних шкідливим впливом певних речовин тощо, яких не відносять до наркотичних або психотропних. Особливістю цієї групи кримінальних правопорушень вчений вбачає специфіку їх предмета, який не є наркотичними засобами, психотропними речовинами чи їх аналогами, однак якому властивий шкідливий вплив на організм людини. Розглядаючи досліджуваний склад кримінального правопорушення, Є. В. Фесенко розкриває бланкетний характер диспозиції відповідної кримінально-правової норми, зокрема посилається на низку нормативних актів, значна частина з яких на сьогодні втратила чинність. Окрім того, вчений основну увагу приділяє нормативно-правовим актам у сфері регламентації діяльності, пов'язаної з небезпечними факторами та імунобіологічними препаратами, які, як нами буде доведено нижче, безпосередньо не стосуються порядку поводження з небезпечними біологічними агентами. Є. В. Фесенко вважає, що порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами завжди створює загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків, тому пропонує вилучити ці положення із диспозиції ч. 1 ст. 326 КК, тобто чітко визначити основний склад цього кримінального правопорушення як формальний: вважати його закінченим лише з моменту порушення вказаних правил. Ми не можемо погодитися з відповідними висновками і пропозиціями Є. В. Фесенка, адже визначені численними нормативно-правовими актами правила поводження з небезпечними біологічними агентами не завжди є правилами безпеки. Тому, наприклад, порушення правил обліку чи передачі таких речовин може і не створювати загрози для життя людей, тобто не містити такої обов'язкової ознаки кримінального правопорушення, як суспільна небезпечність.

Своєю чергою професор О. П. Литвин близько двадцяти років у докторській дисертації [101], монографіях [102, 103],

навчальних посібниках [99, 107] і циклах статей [100, 104, 105, 106] просував ідею об'єднання низки кримінальних правопорушень проти екологічної та громадської безпеки, безпеки виробництва та здоров'я населення, передбачених розділами VIII, IX, X і XIII Особливої частини КК України (ст. 236-244, 251-253, 255-270, 274, 275, 305-327 КК), в одному розділі КК про кримінальні правопорушення проти загальної безпеки та, відповідно, одним спільним родовим об'єктом. Особливістю вказаних кримінальних правопорушень науковець вказував наявність в їх складах обов'язкової об'єктивної ознаки – джерел підвищеної небезпеки або загальнонебезпечних предметів (зброї, ядерних та радіоактивних матеріалів, їх відходів, вибухових, сильнодіючих, отруйних, наркотичних, психотропних, біологічних речовин тощо). При цьому О. П. Литвин класифікував ці діяння за трьома основними групами: 1) кримінальні правопорушення, які порушують правила загальної безпеки; 2) кримінальні правопорушення, які порушують правила спеціальної безпеки; 3) кримінальні правопорушення, які становлять загальну небезпеку. Досліджуваний склад кримінального правопорушення віднесено вченим до другої групи. Водночас більш-менш предметного аналізу складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 326 КК України, в цих наукових роботах немає. Як наслідок, авторкою використано в представленій роботі лише окремі узагальнення та висновки вченого, які видаються достатньо аргументованими й дотичними до нашого дослідження.

У роботі А. А. Музики і О. П. Гороха [121] на основі чинного кримінального законодавства та матеріалів судової практики ґрунтовно вивчено види покарань за кримінальні правопорушення проти здоров'я населення, досліджено проблеми узгодження та вдосконалення санкцій, передбачених за вчинення таких кримінальних правопорушень. Зазначені вчені своє монографічне дослідження побудували на постулаті, відповідно до якого розділ XIII Особливої частини КК України, крім норм про відповідальність за кримінальне правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, містить також норми, що встановлюють відповідальність за інші кримінальні правопорушення проти здоров'я населення (статті 321-327 КК). При цьому вказані інші кримінальні правопорушення проти здо-

ров'я населення вони також поділили на дві групи: 1) кримінальні правопорушення проти здоров'я населення, що межують із незаконним обігом наркотиків (статті 321-324 КК) та 2) кримінальні правопорушення проти здоров'я населення, що загрожують масовим захворюванням населення (статті 325-327 КК). Автор вимушений констатувати, що левову частку уваги науковців приділено дослідженню кримінально-правових норм про відповідальність за так звані «наркотичні» кримінальні правопорушення. Втім у роботі міститься й аналіз санкції досліджуваної норми, зокрема вид і розмір покарання за простий і кваліфікований склади кримінального правопорушення, передбаченого ст. 326 КК України. Зокрема, вченими досліджено зазначену норму на предмет її відповідності правилам юридичної техніки та виявлено окремі вади її конструювання, запропоновано шляхи їх усунення (узгодити санкції аналізованих спеціальних норм із санкціями відповідних загальних норм; «вирівняти» покарання у санкціях за подібні або близькі за характером і ступенем суспільної небезпечності кримінальні правопорушення; передбачити додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як факультативне не тільки для основного, але й для кваліфікованого складу аналізованого кримінального правопорушення). Поряд із ґрунтовним аналізом санкції досліджуваної кримінально-правової норми, її диспозиція досліджена А. А. Музикою і О. П. Горохом поверхнево, що дещо знижує значущість цієї роботи в інтересах нашого дослідження. Крім того, санкція досліджуваної кримінально-правової норми на сьогодні зазнала певної трансформації, шо також не враховано в зазначеній роботі.

У монографії О. Ф. Бантишева «Кваліфікація злочинів, пов'язаних із спричиненням смерті іншій людині, та їх відмежування від суміжних злочинів» [9] розглянуто всі кримінальні правопорушення, вчинення яких може призвести до загибелі людей, у тому числі окремі кримінальні правопорушення, відповідальність за які передбачена розділом XIII Особливої частини КК України, включаючи досліджуване кримінальне правопорушення (ст. 326). У цих кримінальних правопорушеннях, на думку вченого, життя людини чи людей не можна вважати додатковим об'єктом складу кримінального правопо-

рушення. Таку позицію професора О. Ф. Бантишева автор поділяє не цілком, адже в такому разі всі проаналізовані науковцем склади кримінальних правопорукшень слід було б об'єднати в єдиний розділ Особливої частини КК, що, очевидно, є недоцільним. Окрім того, виникали би системні помилки при кваліфікації відповідних суспільно небезпечних діянь. До того ж доктриною визнано, що життя особи виступає додатковим безпосереднім об'єктом у складах кримінальних правопорушень, ознакою яких є суспільно небезпечні наслідки у вигляді смерті людини, заподіяної через необережність [39, с. 119]. Інакше кажучи, висловлені думки зазначеного вченого викладені у формі науково-практичного коментаря до статті 326 КК України.

В. К. Матвійчук у докторській дисертації [112] та відповідній монографії [113] досліджує систему кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища, що ґрунтується на авторській концепції інтеграційної екологічної політики і сучасному праворозумінні потенційних заходів протидії злочинним посяганням та їх наслідкам. При цьому науковець стверджує, що діяння, передбачене ст. 326 «Порушення правил поводження з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами» необхідно перенести до розділу VIII КК, надавши йому номер 246^2 КК, оскільки воно стосується природної речовини – біоти. З останньою тезою важко не погодитись. У цьому контексті В. К. Матвійчук дає характеристику окремим ознакам складу досліджуваного кримінального правопорушення. Крім того, вчений пропонує доповнити статтю 326 КК України частиною третьою такого змісту: «Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони спричинили масове захворювання населення, масову загибель людей або екологічну катастрофу». Авторка підтримує необхідність конкретизації оціночних понять, які наявні в диспозиціях кримінально-правових норм, однак у зазначеній редакції (тобто поряд із наявністю в ч. 2 ст. 326 такої ознаки, як «інші тяжкі наслідки») запропонований особливо кваліфікований склад розглядуваного кримінального правопорушення створить лише зайву конкуренцію кримінально-правових норм, підставу для помилок при кваліфікації відповідних діянь правозастосовними органами.

ЮРКНИГА
від теорії до практики

Перейти на сайт →